

UOT 37.1

Ramilə Babək qızı İsmayılhanova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin

Ümumi Pedaqogika kafedrasının müəllimi

<https://orcid.org/0009-0007-6566-4499>

E-mail: devinismayilhanova@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(5\).34-38](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(5).34-38)

TƏLİM – TƏRBIYƏ PROSESİNDƏ MÜƏLLİMİN ŞƏXSİ NÜMUNƏSİNİN ROLU

Ramila Babak Ismayilkhanova

lecturer at the department of General pedagogy at

Azerbaijan State Pedagogical University

THE ROLE OF THE TEACHER'S PERSONAL EXAMPLE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Рамила Бабек гызы Исмаилханова

*преподаватель кафедры Общей педагогики Азербайджанского Государственного Педагогического
Университета*

РОЛЬ ЛИЧНОГО ПРИМЕРА УЧИТЕЛЯ В УЧЕБНО – ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Xülasə. Məqalə çox aktual bir məsələyə həsr olunmuşdur. Müəllif qeyd edir ki, pedaqoji prosesin ən mühüm metodlarından biri müəllimin şəxsi nümunəsidir. Nümunə metod olmaqla bərabər, həm də tərbiyə vasitəsi olaraq qəbul edilmişdir. Tərbiyə vasitəsi ilə uşaqlarda müsbət əxlaqi keyfiyyətlər formalaşdırılır.

Müəllim sosial dəyərləri, mədəniyyəti gənc nəsələ ötürən şəxəfli bir missiyanı yerinə yetirir və müasir dövrün tələblərinə müvafiq bilik, bacarıq və vərdişlərini onlarda formalaşdırır. Görüş dairəsi məhdud uşaqların gözlərini dünyaya açır və uşaqları cəmiyyətin gələcək xeyirxah vətəndaşlarına çevirir.

Müəllimə nüfuz qazandıran əsas amillər- peşə etikası, şagird şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşması və ədəb qaydalarını gözləməsidir. Peşə etikası təlim prosesində müəllimdən insanlara münasibətdə humanizm, tərbiyəvi tədbirlərdə, demək olar ki, hər yerdə yüksək mədəniyyət, qayğıkeşlik, nikbinlik, nəzakətlik, xeyirxahlılıq, ləyaqət kimi müsbət əxlaqi sifətlərin nümayişini tələb edir.

Açar sözlər: *pedaqoji proses, metod, sosial status, şəxsi nümunə, mənəvi sağlamlıq, ustalıq, əməkdaşlıq, humanizm, qayğıkeşlik, liderlik*

Abstract. The author's discourse pertains to a matter of considerable pertinence. She posits that one of the most significant pedagogical methodologies is the use of personal example by the teacher. In addition to its function as a method, example is also regarded as a means of education. As such, these educational means help to form positive moral qualities in children.

The teacher fulfils a mission of great importance: that of transmitting social values and culture to the younger generation, while also shaping in them the knowledge, skills and competences required by the modern era. The teacher has the capacity to broaden the horizons of children with limited worldviews and to help transform them into conscientious future citizens of society.

The principal factors that establish a teacher's authority are professional ethics, a respectful attitude towards the learner's personality, and adherence to norms of conduct. In accordance with professional ethics, teachers are expected to demonstrate humanism in their interactions with others, cultivate a high level of culture in educational activities, and embody positive moral qualities such as care, optimism, politeness, benevolence, and dignity in nearly all contexts.

Keywords: *pedagogical process, method, social status, personal example, moral well-being, mastery, cooperation, humanism, care, leadership*

Аннотация. Стаття посвящена весьма актуальной проблеме. Автор отмечает, что одним из важнейших методов педагогического процесса является личный пример учителя. Личный образец является как методом, так и рассматривается как средство воспитания. Воспитательный процесс способствует формированию у детей положительных нравственных качеств.

Учитель выполняет почётную миссию передачи социальных ценностей и культуры подрастающему поколению, а также формирует у них знания, умения и навыки, соответствующие требованиям современности. Он открывает мир для детей с ограниченным кругозором, превращая их в будущих добродетельных граждан общества.

Основными факторами, обеспечивающими авторитет учителя, являются профессиональная этика, уважительное отношение к личности учащегося и соблюдение норм поведения. Профессиональная этика требует от учителя гуманного отношения к людям, проявления высокой культуры в воспитательной деятельности, а также таких положительных нравственных качеств, как заботливость, оптимизм, вежливость, доброжелательность и достоинство практически во всех сферах деятельности.

Ключевые слова: педагогический процесс, метод, социальный статус, личный пример, духовное здоровье, мастерство, сотрудничество, гуманизм, заботливость, лидерство

Pedaqoji prosesin ən mühüm metodlarından biri müəllimin şəxsi nümunəsidir. Nümunə metod olmaqla bərabər, həm də tərbiyə vasitəsi olaraq qəbul edilmişdir. İnsan tərbiyəsi mürəkkəb və çətin olmaqla yanaşı həm də uzunmüddətli prosesdir. Tərbiyə vasitəsi ilə uşaqlarda müsbət əxlaqi keyfiyyətlər formalaşdırılır.

Pedaqoji ədəbiyyatların əksəriyyətində müəllim və ya tərbiyəçinin nümunəsi, tarixi nümunələr, ədəbi-bədii nümunələr və ətrafdakı insanların nümunəsi olmaqla nümunənin dörd növü qeyd edilmişdir.

Şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında müəllim və ya tərbiyəçinin şəxsi nümunəsi ön plana çəkilir. Müəllimin şəxsi nümunəsi şagirdlərin formalaşmaqda olan psixologiyasına güclü təsir göstərir. Rus pedaqogisinin atası adlandırılan K.D.Uşinskinin təbirincə desək, tərbiyəçinin uşaq ruhuna təsiri elə bir qüvvəyə malikdir ki, onu nə dərslərlər, nə nəsihətlər, nə də rəğbətləndirmə və cəza əvəz edə bilməz.

Təlim prosesinin əvəzolunmaz siması olan müəllimin pedaqoji fəaliyyəti böyük təsir gücünə malikdir. Dünyada nə qədər sənət varsa, müəllimlik sənəti onların hamısından üstündür. Çünki bütün sənət adamlarının hamısı müəllimin fəaliyyəti sayəsində həyata vəsiqə almışlar. Cəmiyyətdəki sosial statusundan asılı olmayaraq müəllim şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında iştirak edir. Ona görə də qüdrətli zəka sahibləri, pedaqoji elmin korifeyləri, işıqlı şəxsiyyətlər müəllimləri yeniyetmə və gənclərin təlim-tərbiyəsində istiqamətverici qüvvə hesab etmiş və müəllimlik peşəsini uca tutmuşlar. Hətta Ümummilli Liderimiz H.Ə.Əliyev həyatını müəllimliyə həsr etmiş insanları xalqına, millətinə

sədaqətli, fədakar, qəhrəman insanlar adlandırmışdır. Bu şərəfli, çətin yolun yolçularının hər bir insanın həyatında və eyni zamanda cəmiyyətdəki rolunu hələ də dərindən dərk etməmişik və onların həqiqi qiymətini verə bilməmişik. Baxmayaraq ki, gəncliyi həyata hazırlayan, onlarda müsbət əxlaqi keyfiyyətlər aşılayan, gecəsini-gündüzünü müəllimliyə həsr edən bu sənət sahibləri cəmiyyətin ən nüfuzlu nümayəndələridir. Müəllim sosial dəyərləri, mədəniyyəti gənc nəslə ötürən şərəfli bir missiyanı yerinə yetirir və müasir dövrün tələblərinə müvafiq bilik, bacarıq və vərdislərini onlarda formalaşdırır. Görüş dairəsi məhdud uşaqların gözlərini dünyaya açır və uşaqları cəmiyyətin gələcək xeyirxah vətəndaşlarına çevirir. Öz fiziki sağlamlığımızı həkimlərə etibar ediriksə, mənəvi sağlamlığımızı müəllimlərə etibar edirik. Odur ki, deyə bilərik ki, müəllimlik ən məsuliyyətli və çətin peşədir. Həyatda hansı peşə sahibi səhv edərsə tez bir zamanda öz səhvini düzəldə bilər. Tək bircə həkimlərin və müəllimlərin öz peşə fəaliyyətində buraxdığı səhvlər düzəldilə bilməz. Çünki həkimin səhvi insan həyatını itirməklə nəticələnərsə, müəllimin buraxdığı səhv bütövlükdə bütün bəşəriyyətin faciəsinə çevrilə bilər.

Qədim yunan filosoflarının da müəllimlər haqqında qiymətli fikirləri olmuşdur. Bunlardan biri də Platon olmuşdur. Platon müəllimin rolunu belə qiymətləndirmişdir: “Əgər bir naşı pinəçi ayaqqabını pis tikərsə, bundan yalnız bir afinalı zərər çəkə bilər, yox, əgər müəllim səhv edərsə bundan bütöv Yunanıstan zərər çəkər.” Odur ki, müəllim öz peşə fəaliyyətində son dərəcə diqqətli olmalıdır ki, heç bir səhvə yol verməsin.

Müəllimlik eyni zamanda mürəkkəb peşədir, çünki həyatı boyu bir-birinə bənzəməyən uşaqlarla, müxtəlif xarakterə malik valideynlərlə çalışmaq məcburiyyətindədir. Bu səbəbdən seçdiyi peşə onlardan ustalıq, ünsiyyət bacarığı, əməkdaşlıq mədəniyyəti və səbir tələb edir [2. s. 223].

Müəllimin qazandığı müvəffəqiyyətin əsas səbəblərindən biri pedaqoji prosesdə şagirdləri ilə səmimi, qarşılıqlı, emosional münasibətlər yaratmasıdır. Bu cür münasibətlərin yaradılması müəllimin pedaqoji etikasının olması ilə əlaqədardır. Pedaqoji etikası olan müəllim şagirdlərlə qarşılıqlı münasibətdə pedaqoji əməkdaşlığa da nail olur. Görkəmli alman şairi V.Höte müəllim haqqında çox qiymətli fikirlər söyləmişdir. O, yazırdı ki, “Kim dərs deyirsə biz ona müəllim deyirik. Lakin fikirləşmək lazımdır ki, hər dərs deyən insan müəllimlik ləyaqətini, şərəfini doğrulda bilməz”.

Müəllimə nüfuz qazandıran əsas amillər-peşə etikası, şagird şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşması və ədəb qaydalarını gözləməsidir. Peşə etikası təlim prosesində müəllimdən insanlara münasibətdə humanizm, tərbiyəvi tədbirlərdə, demək olar ki, hər yerdə yüksək mədəniyyət, qayğıkeşlik, nikbinlik, nəzakətlik, xeyirxahlıq, ləyaqət kimi müsbət əxlaqi sifətlərin nümayişini tələb edir. Hətta Təhsil Nazirliyi 2014-cü il 16 may tarixində “Müəllimin etik davranış Qaydaları” adlı tarixi qərar vermişdir. Bu qanuna əsasən hər bir fənn müəllimi dövlətin və cəmiyyətin maraqlarını rəhbər tutaraq öz peşəsini səmərəli yerinə yetirməlidir. Bu onun vətəndaşlıq borcudur. Eyni zamanda hər bir vətəndaş üçün müəllim vicdanlılıq nümunəsi göstərməyə borcludur.

Müəllim həm peşəkar fəaliyyəti, həm də şəxsi nümunəsi ilə bütün şagirdlərin, tələbələrin, valideynlərin Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində, təhsil işçilərinə və təhsil müəssisəsinə inamını artırmalıdır. Öz peşə fəaliyyətində müəllimlik adına, nüfuzuna azacıq da olsa xələl gətirəcək hərəkətlərə yol verməməli, hamıya nümunə olmağa çalışmalıdır. Ömrü boyu nümunəvi davranış sərgiləməli, təhsilənlərlə, məktəbin rəhbərliyi ilə, həmkarları ilə, valideynlərlə münasibətində xeyirxah, nəzakətli, təmkinli və diqqətli olmalıdır. Peşəkar fəaliyyəti boyu ona edilən iradlara, tənqidi fikirlərə hörmətlə yanaşmalı, düzgün qiymətləndirməli və iradlardan düzgün nəticə çıxarmalıdır [5. s. 361-361].

Səmimi, intizamlı, çalışqan və təşəbbüs-karlığı ilə seçilməli, geyimi və xarici görkəminə görə hər zaman nümunə olmalıdır. Müəllimlik nümunəsi müəllimdən qərəzsiz olmağı, etnik mənsubiyyətinə, irqinə, cinsinə, dilinə, dininə, əqidəsinə, sosial mənşəyinə görə istər təhsil alanlara, istərsə də təhsil prosesinin digər iştirakçılarna münasibətdə ədalətli olmağı və fərq qoymamağı tələb edir. Müəllim adını uca tutmalı, şərəf və ləyaqətini qorumalı, tutduğu vəzifə səlahiyyətlərindən kənar işlərə müdaxilə etməməlidir. Şagird nailiyyətlərini qiymətləndirərkən obyektivliyi gözləməli, şagirdlərinə nöqsanlarına görə qiymətlə cəza verməməlidir. Müəllim bilməlidir ki, ona hörmət qazandıran mühüm keyfiyyətlərdən bəlkə də ən birincisi ədalətlikdir. Müəllimin şəxsi nümunəsində ən mühüm müsbət keyfiyyətlərdən biri də nitqində təhqir-edici, kobud ifadələrdən istifadə etməməsi, ən kiçik qüsurlara görə şagirdə cəza verməməsi, onların şərəf və ləyaqətini alçaldacaq hərəkətlərdən çəkinməsidir.

Parta arxasında oturan hər bir şagirdi gələcəyin məşhur həkimi, müəllimi, memarı, rəssamı, mühəndisi kimi görməli və müəllim şagirdlərinin yaddaşında sevdiyi, sirrini əmanət etdiyi bir şəxs olmalıdır. Təlim prosesində müəllim tək şagirdlərinə, tələbələrinə bilikləri ötürən deyil, eyni zamanda özünün şəxsi nümunəsi ilə onlara həyat dərsi keçən bir şəxsiyyətdir. Müəllimin danışığı, davranışı, geyim mədəniyyəti, şəxsi nümunəsi, şagirdlərə münasibəti, milli-mənəvi dəyərlərə göstərdiyi diqqəti təlim prosesinin ən vacib amillərindəndir.

Statistik göstəricilər təsdiq edir ki, müəllimin peşə keyfiyyətləri şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasında önəmli komponentdir [9.s. 59].

Hətta dünya ölkələri üzrə aparılan tədqiqatlar onu deməyə əsas verir ki, müəllimlərin şəxsi nümunəsi ilə şagirdlərin davranışları və akademik nailiyyətləri arasında güclü əlaqələr vardır. QESD-nin 2012-ci ildə PISA tədqiqatlarında fikri soruşulan 67 faiz şagird təlim prosesində qazandıqları uğurları müəllimlərin şəxsi nümunəsi ilə əlaqələndirmişlər. Bu rəqəm bizim ölkəmizdə 45 faiz təşkil etmişdir. Rəqəmlər arasındakı bu fərq bütün fənn müəllimlərinin öz şagirdləri, tələbələri üzərində daha dərin iz buraxması üçün onların fərdi xüsusiyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə daha çox ehtiyac olduğunu bildirir. Müəllimlərin şəxsi nümunəsi yalnız həm akademik nailiyyətlərdə, həm

də yeniyetmə və gənclərin emosional, sosial inkişafında da mühüm rola malikdir. Məsələn, bizim fikrimizcə müəllimlərdən davranış və milli dəyərlər baxımından müsbət nümunə görən təhsilalanlar təhsil aldıkları müəssisənin nizam-intizam qaydalarına əməl edərək şəxsi nümunə göstərməyə çalışırlar. Hətta təhsilalanlar daha çox sevdikləri müəllimin dərslərini yaxşı oxuyur. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, müəllimə olan sevgi fənnə olan sevgidən öncə yaranır. Müəllim başa düşməlidir ki, o ixtisasını mükəmməl bilməklə kəfiyyətli təhsil, tələbələrinin və ya şagirdlərinin qəlbinə yol tapmalı, özünü onlara sevdirməlidir.

Onu qeyd etmək ki, bəzən ölkəmizin təhsil müəssisələrində nizam-intizam problemi ilə qarşılaşan uşaqların təxminən 65 faizi müəllim-şagird-tələbə arasındakı ünsiyyətin zəif olmasından şikayət edirlər. Bu vəziyyət müəllim-şagird, müəllim-tələbə münasibətlərinin yenidən qurulmasını, ayrı-ayrı fənn müəllimlərinin empati qurmasını və fəal olmasını tələb edir. Dövlət və cəmiyyət də müəllimin şəxsi nümunəsinin təsirini daha da artırmaq üçün öz dəstəyini göstərməlidir. Ölkəmizdə hələ də müəllimlərin peşə keyfiyyətlərinin yüksəldilməsi üçün ayrılan vəsait beynəlxalq standartlara uyğun deyildir. Odur ki, Azərbaycanda müəllimlərin liderlik fəaliyyətlərini daha da artırmaq və onların təhsilalanlar üçün nümunəvi şəxsiyyətlər olması naminə xüsusi proqramların hazırlanmasına ehtiyac vardır. Müəllimlərin şəxsi nümunəsi təhsilalanlarda təkcə təlim prosesinə deyil, eyni zamanda həyatda doğru-düzgün davranma modelinə maraq oyadır. Bunu bir çox ölkələrin təhsil sistemində görürük. Bu səbəbdən Finlandiyada aparılan tədqiqatların nəticəsinə baxsaq görürük ki, aparılan tədqiqatların nəticəsi göstərir ki, müəllimin yüksək davranış nümunəsi göstərdiyi şagirdlərin 85 faizi bir çox sosial layihələrdə həvəslə iştirak edirlər. Bizim respublikamızda isə bu rəqəm 30 faizdən də aşağı səviyyədədir. Bu isə sosial məsuliyyətlə müəllimlərin şəxsi nümunəsi arasında əlaqələrin zəif olduğundan xəbər verir.

Hal-hazırda ölkəmizdə təhsil sahəsində aparılan islahatlar müəllimlərin şəxsi nümunəsinin gücləndirilməsinə istiqamətləndirilməlidir. Peşəkar, şəxsi inkişafı üçün münbit şərait yaradılsa, onların şagirdlərə, yaxud tələbələrə müsbət təsiri daha da güclənər. Bu cür təsir nəinki onların akademik nailiyyətlərində, eyni zamanda həyatda qazanacaqları uğurlarında öz əksini tapacaq.

Sonda qeyd etmək istərdik ki, təlim prosesində müəllimin şəxsi nümunəsi şagirdlərin-tələbələrin gələcək yolunu işıqlandıran bir məşəldir və bu məşəlin daha da işıqlı olması hər bir azərbaycanlının müqəddəs arzusudur.

Nəticə. Ölkəmizdə təhsil sahəsində aparılan islahatlar müəllimlərin şəxsi nümunəsinin gücləndirilməsinə istiqamətləndirilməlidir. Peşəkar, şəxsi inkişafı üçün münbit şərait yaradılmalı, onların şagirdlərə, yaxud tələbələrə müsbət təsiri daha da gücləndirilməlidir. Bu cür təsir nəinki onların akademik nailiyyətlərində, eyni zamanda həyatda qazanacaqları uğurlarında öz əksini tapacaq.

Problemin aktuallığı. Təlim prosesində müəllim tək tələbələrə bilikləri ötürən deyil, eyni zamanda özünün şəxsi nümunəsi ilə onlara həyat dərsləri keçən bir şəxsiyyətdir. Müəllimin danışığı, davranışı, geyim mədəniyyəti, şəxsi nümunəsi, şagirdlərə münasibəti, milli-mənəvi dəyərlərə göstərdiyi diqqət təlim prosesinin ən vacib amillərindəndir. Odur ki, hal-hazırda təlim prosesində müəllimin şəxsi nümunəsi mühüm aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Dövlət və cəmiyyət müəllimin şəxsi nümunəsinin təsirini daha da artırmaq üçün öz dəstəyini göstərməlidir. Ölkəmizdə hələ də müəllimlərin peşə keyfiyyətlərinin yüksəldilməsi üçün ayrılan vəsait beynəlxalq standartlara uyğun deyildir. Odur ki, Azərbaycanda müəllimlərin liderlik fəaliyyətlərini daha da artırmaq və onların təhsilalanlar üçün nümunəvi şəxsiyyətlər olması naminə xüsusi proqramların hazırlanmasına ehtiyac vardır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Hal-hazırda ölkəmizdə təhsil sahəsində aparılan islahatlar müəllimlərin şəxsi nümunəsinin gücləndirilməsinə, onların şagirdlərə, yaxud tələbələrə müsbət təsiri daha da güclənər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2004-cü illər). [I kitab] / – Bakı: Çapaşoğlu, –2005. –254 s.
2. İsmixanov, M.A. Məktəbin idarə edilməsi: Dərs vəsaiti / M.A. İsmixanov, R.Ə. Bəxtiyarova –Bakı: 2012. –235 s.

3. Mehrabov, A.O. Təhsildə səriştəli yanaşma: mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri // –Bakı: Azərbaycan məktəbi, –2007. №1, –112 s.
4. Əlizadə, Ə.Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür: ideyalar, prinsiplər, problemlər / Ə.Ə. Əlizadə –Bakı, 2001. – 164 s.
5. Азадалиева, Ш.М. (2015) Основные направления диверсификации и развития высшего педагогического образования в Азербайджане (1921-1991 гг.) // Annales - Analiza Istrske in Mediteranske Študije. Series Historia et Sociologia. –Koper (Slovenia), 2015. –s. 359-368. (Web of Science)
6. Azadaliyeva, Sh.M. (2023) The role of Heydar Aliyev in the development of education in Azerbaijan // Proceedings of the 4th International Conference on Humanities and Social Sciences (ICSHRS). – Dubai, April 14-16, –p. 115-120
7. Rustamov, F.A (2025) Comprehensive Analysis of Family Pedagogy: Theoretical Foundations, Sociocultural Dynamics, Legal Frameworks, and Modern Strategies for Organizing Educational and Upbringing Processes in Contemporary Families. https://imcra-az.org/uploads/public_files/2025-11/8898581212.pdf
8. Həjiyeva, LQ (2019). Student-centered learning and teachers thinking system // Modern Educational Research, 2 (8), –p.33-41.
9. Xudiyeva, F. Təlim prosesində müsbət motivasiyanın yaradılmasında müəllimlərin əhəmiyyətli rolu // –Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, –2025. №5, –s.58-61.
10. Talıbov, Y., Sadiqov F və.b. Gənclərin milli-mənəvi tərbiyəsi problemi / –Bakı: Ünsüzadə, –1999. – 238 s.

Redaksiyaya daxil olub: 16.07.2026